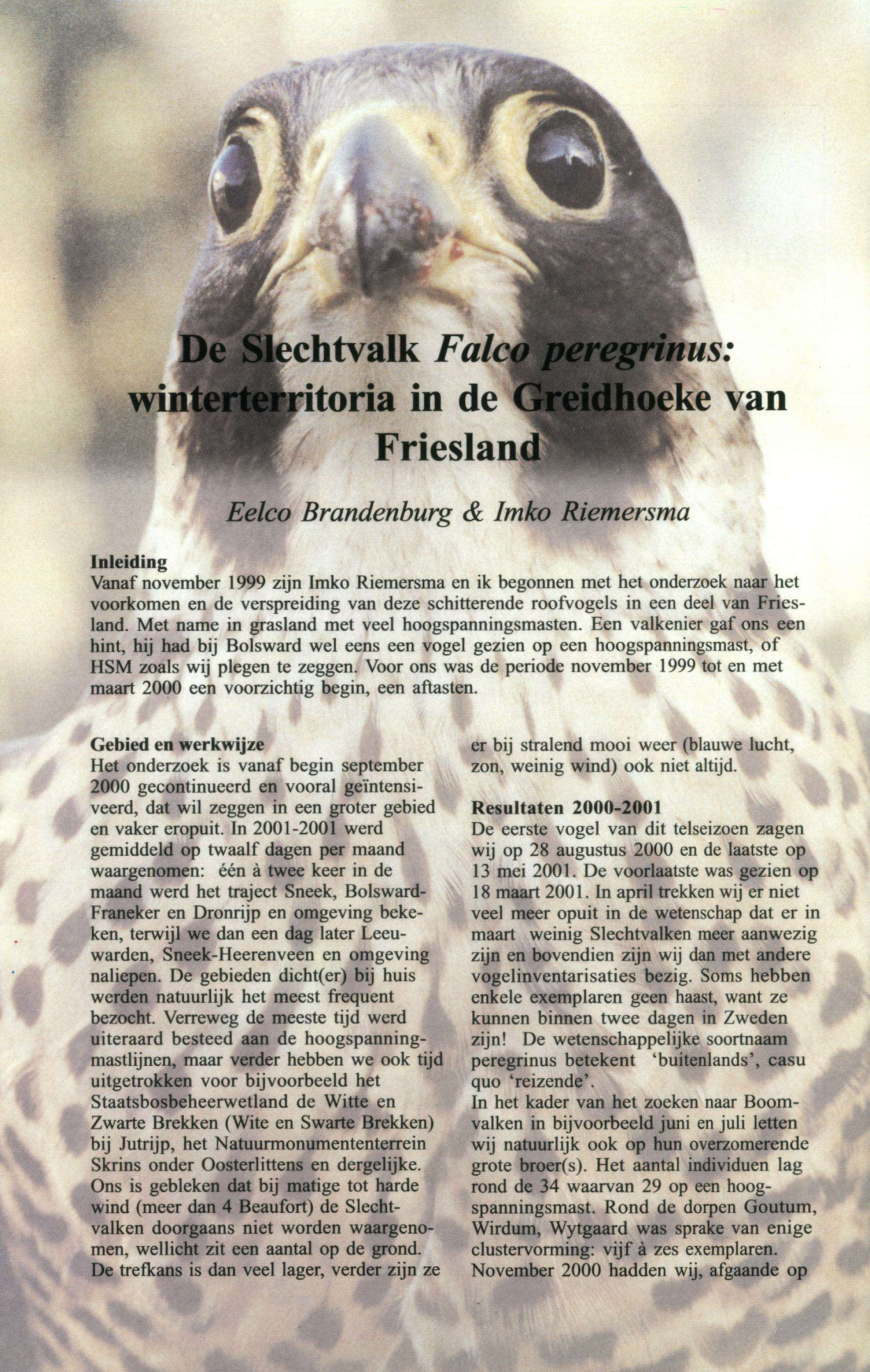

De Slechtvalk *Falco peregrinus*: winterterritoria in de Greidhoeke van Friesland

Eelco Brandenburg & Imko Riemersma

Inleiding

Vanaf november 1999 zijn Imko Riemersma en ik begonnen met het onderzoek naar het voorkomen en de verspreiding van deze schitterende roofvogels in een deel van Friesland. Met name in grasland met veel hoogspanningsmasten. Een valkenier gaf ons een hint, hij had bij Bolsward wel eens een vogel gezien op een hoogspanningsmast, of HSM zoals wij plegen te zeggen. Voor ons was de periode november 1999 tot en met maart 2000 een voorzichtig begin, een aftasten.

Gebied en werkwijze

Het onderzoek is vanaf begin september 2000 gecontinueerd en vooral geïntensiveerd, dat wil zeggen in een groter gebied en vaker eropuit. In 2001-2001 werd gemiddeld op twaalf dagen per maand waargenomen: één à twee keer in de maand werd het traject Sneek, Bolsward-Franeker en Dronrijp en omgeving bekeken, terwijl we dan een dag later Leeuwarden, Sneek-Heerenveen en omgeving naliepen. De gebieden dicht(er) bij huis werden natuurlijk het meest frequent bezocht. Verreweg de meeste tijd werd uiteraard besteed aan de hoogspanningmastlijnen, maar verder hebben we ook tijd uitgetrokken voor bijvoorbeeld het Staatsbosbeheerwetland de Witte en Zwarte Brekken (Wite en Swarte Brekken) bij Jutrijp, het Natuurmonumententerrein Skrins onder Oosterlittens en dergelijke. Ons is gebleken dat bij matige tot harde wind (meer dan 4 Beaufort) de Slechtvalken doorgaans niet worden waargenomen, wellicht zit een aantal op de grond. De trefkans is dan veel lager, verder zijn ze er bij stralend mooi weer (blauwe lucht, zon, weinig wind) ook niet altijd.

Resultaten 2000-2001

De eerste vogel van dit telseizoen zagen wij op 28 augustus 2000 en de laatste op 13 mei 2001. De voorlaatste was gezien op 18 maart 2001. In april trekken wij er niet veel meer opuit in de wetenschap dat er in maart weinig Slechtvalken meer aanwezig zijn en bovendien zijn wij dan met andere vogelinventarisaties bezig. Soms hebben enkele exemplaren geen haast, want ze kunnen binnen twee dagen in Zweden zijn! De wetenschappelijke soortnaam peregrinus betekent 'buitenlands', casu quo 'reizende'.

In het kader van het zoeken naar Boomvalken in bijvoorbeeld juni en juli letten wij natuurlijk ook op hun overzomerende grote broer(s). Het aantal individuen lag rond de 34 waarvan 29 op een hoogspanningsmast. Rond de dorpen Goutum, Wirdum, Wytgaard was sprake van enige clustervorming: vijf à zes exemplaren. November 2000 hadden wij, afgaande op

de gegevens van 1999-2000, al de indruk dat een groot deel van de Slechtvalken in de loop van september reeds op de plaats van bestemming was, want wij zagen ze vaak op dezelfde masten in de directe omgeving. De inventarisatie van het seizoen 2001-2002 bevestigt deze constatering. Het percentage van 30% overvliegers in september en oktober, genoemd in de Sovon Nieuwsbrief (district Friesland) van oktober 1995, lijkt ons wat te hoog voor de maand oktober.

Resultaten 2001-2002

De eerste valk van deze periode werd al op 18 juli 2001 waargenomen en de vogel van 26 april 2002 sloot de rij. Het aantal bedroeg ook nu circa 33 waarvan 26 een mast bezetten. Tussen Sneek en Franeker (via Bolsward, Arum) waren negen à tien Slechtvalken present, net als in het jaar ervoor, waarbij zo'n vier rond Bolsward. In februari 1992 zagen R. Bijlsma en S. Ruiter bij de laatstgenoemde stad een Slechtvalk jagend op Smienten. Bij de drie bovengenoemde dorpen onder Leeuwarden (2000-2001) waren er dit seizoen maar twee exemplaren te vinden!

Het was bekend dat Slechtvalken in het Lauwersmeer en in Noord-Friesland buitendijks zitten. Daarnaast ook in het binnenland, maar in veel mindere mate. Bijvoorbeeld bij de waterrijke gebieden zoals Terhorne, Sneek en Grote Wielen. Ons onderzoek heeft aangetoond dat er in verhouding aanmerkelijk meer Slechtvalken in de graslanden verblijven. Dit duidt op een toename van de soort. In de Atlas van de Nederlandse Vogels, bladzijde 183 staan in ons studiegebied weinig of geen stippen. Het herstel van de soort, na de enorme achteruitgang in de jaren vijftig en zestig door landbouwgif, was natuurlijk nog niet zo lang daarvoor op gang gekomen. Echter de mate van inventarisatie speelt hier zeker een (grote) rol. In die tijd stonden de hoogspanningsmasten er overigens al, de meesten zijn namelijk in de jaren 1973 en 1974 geplaatst, een deel daarvoor al, in 1965.

Aangezien de actieradius van deze soort groot is kunnen ze echter best af en toe foerageren in of bij de wetlands. In goede voedselgebieden blijven ze dichter bij honk, dat spreekt voor zich.

Tot slot

Wij hadden het bestuur van de Werkgroep Slechtvalk Nederland uitgenodigd om een een dag in Friesland te komen kijken. Op 8 december 2001 zagen wij samen met Jan van Dijk en Peter van Geneijgen onder andere bij Bolsward een 'noordelijk' wijfje. Haar vijfde staartpen was half tot drie-

Het verdient aanbeveling wat meer aandacht te besteden aan de prooisoorten van de Slechtvalken in Friesland. Daarvan is nog niet zo heel veel bekend. Vooral onderzoek naar veranderingen op dit gebied zou interessant kunnen zijn. Foto: Wim Smeets.

kwart volgroeid (zo hoor en leer je nog eens wat!) en ze verjoeg een soortgenoot (wij hoorden ook geluiden). Eveneens in de buurt van Bolsward een mannetje samen met een vrouwtje op één mast en een juveniel onder Franeker. Totaal hebben wij twaalf verschillende exemplaren gezien. De bestuursleden waren uiteraard zeer te spreken over onze provincie: 'Een leuke dag in Friesland; wat een valken'.
Willem Louwsma ving op 29 september 2001, tot zijn grote verbazing, een eerste kalenderjaar mannetje bij Koudum in het wilster(goudplevieren)net!! Deze vogel heeft hij geringd en uiteraard weer vrijgelaten. Maar het betrof hier niet een primeur, want in de winter 1942-1943 werden door twee wilsterflappers ieder een Slechtvalk gevangen in de omgeving van Uitwellingerga bij Sneek!

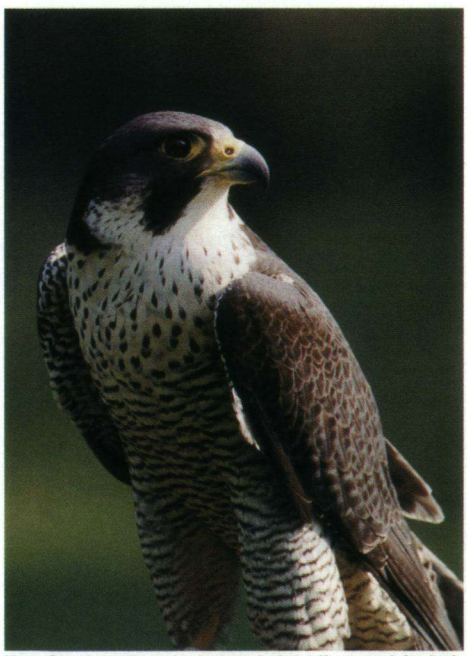

Van Slechtvalken is bekend dat zij vooral in buitendijkse gebieden voorkomen. In het binnenland in mindere mate. Zij lijken gebonden te zijn aan waterrijke gebieden.
Foto: Wim Smeets.

Vervolgonderzoek
Aangezien na een kleine drie jaar inventarisatie de verspreiding en de aantallen wel nagenoeg bekend zijn, is het wellicht tijd om andere zaken te onderzoeken zoals bijvoorbeeld het (met het nodige geluk) kunnen aflezen van pootringen. Het nog meer schiften in man, vrouw, juveniel enzovoort, behoort daar ook toe. Daarnaast het zoeken van ruiveren en prooiresten, ofschoon dit in ons open landschap zeker niet mee zal vallen. Ook zou meer aandacht kunnen worden besteed aan de wijze waarop prooien worden bemachtigd, want tot nu toe hebben we daar weinig van gezien: eenmaal duif, eenmaal Spreeuw grijpend, tweemaal (waaronder een juveniel) achter Kieviten aan, restant van een Houtsnip, twee braakballen. Toch is het blijven tellen, maar dan met een langere tijdsinterval ertussen, aan te bevelen. Je kunt dan veranderingen sneller constateren.

Summary
In the autumns and winters of 1999-2000, 2000-2001 and 2001-2002 the presence of Peregrine Falcons was investigated in the north-western part of Friesland (The Netherlands), mainly a meadow area, called the Greidhoeke. Most of the time was spent on following the presence on high tension pylons. An average of 30 birds was seen on every count. This is a lot more than the already known numbers Peregrines at the Lauwersmeer, Friesland Buitendijks (coastal zones) and around the wetlands.

Dankwoord
Van de volgende personen ontvingen wij in 2000-2001 en het jaar erop enige waarnemingen: A. Bles, P. van der Bij, P. de Bruin, T. Jager, J. de Jong, R. Kleefstra, H. Ligthart, W. Louwsma, S. Mulder, J. Roosma, H. Osinga en B. Sienema. Deze meldingen komen voor een deel uit gebieden buiten het onderzoeksterrein, zoals bijvoorbeeld het Lauwersmeer, omgeving Brandemeer (De Ontginning), en de Waddeneilanden.

■ E.W.F. Brandenburg, Turfkade 38, 8701 JM Bolsward, telefoon (0515) 57 34 52, e-mail e.w.f.brandenburg@hetnet.nl; I. Riemersma, Kempiusstraat 36, 8602 VH Sneek, telefoon (0515) 41 54 42.

LITERATUUR:
Bijlsma, R.G. et al (1993): Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co. Haarlem.

Schut, D. & M. Versluys (1995): Sovon Nieuwsbrief district Friesland, oktober 1995.
Sovon (1987): Atlas van de Nederlandse Vogels. Sovon, Arnhem
Sovon (1998): Sovon (landelijke) Nieuwsbrief, jaargang 11, nummer 4.
Stichting Avifauna van Friesland (1976): Vogels in Friesland. Deel I. De Tille, Leeuwarden.

Bij de 51e jaargang

Nu wij begonnen zijn aan de eenenvijftigste jaargang is het een goed moment om stil te staan bij 'het Vogeljaar'. In de afgelopen vijftig jaar is er veel veranderd. Niet alleen in de vogelwereld, maar ook bij de vogelaars. In de tijd waarin 'het Vogeljaar' werd opgericht, waren het bewust kijken naar vogels en de vogelstudie vooral een bezigheid van een relatief kleine groep enthousiaste natuurliefhebbers. Dankzij het enthousiasme van pioniers, zoals dr. Jac. P. Thijsse, raakte een groeiende groep mensen geïnteresseerd in de natuur. Vogels trokken daarbij vanzelfsprekend de aandacht. Vanaf het midden van de vorige eeuw was er een flinke groei van het aantal mensen dat zich bezighield met vogelstudie en bescherming. Het ontstaan van talloze lokale vogelwerkgroepen in die periode is daarvan het bewijs. Ook grote, bekende organisaties als Vogelbescherming Nederland, de sterk groeiende Vereniging Natuurmonumenten en VARA's radioprogramma Vroege Vogels stimuleerden de populariteit van 'vogels kijken' bij een breed publiek. Daarnaast droeg de Dutch Birding Association bij aan het opbouwen van veel specifieke kennis op het gebied van soortherkenning, hetgeen mede mogelijk werd door de inmiddels ruimer geworden beschikbaarheid van moderne communicatiemiddelen (semafoons en zaktelefoontjes) en optische middelen (telescopen).

Het vogeltijdschrift 'het Vogeljaar' is in Nederland een van de oudste landelijk verschijnende tijdschriften dat geheel gewijd is aan vogels. Het is opgericht voor het ondersteunen en stimuleren van vogelstudie en -bescherming. De redactie van 'het Vogeljaar' heeft er altijd gestreefd naar het bestrijken van een zo breed mogelijk gebied en een zo breed mogelijk lezerspubliek. Niet alleen gericht op vakmensen, maar ook niet beperkt tot uitsluitend populaire verhalen. In de loop der jaren is er veel aandacht besteed aan onderzoek, zoals tellingen en broedvogelinventarisaties. In sommige gevallen ging het daarbij om het bundelen van resultaten van veldwerk waaraan veel lokale vogelwerkgroepen of individuele vogelaars in het land meewerkten, zoals de verslagen van de landelijke tellingen van broedparen van bijvoorbeeld de Ooievaars, Purperreigers en van Huis- en Oeverzwaluwen. Daarnaast zijn veel artikelen verschenen over specifieke onderwerpen, zoals rui, soortherkenning of vogelzang. Ook de (vaak excessieve) jachtpraktijken, stroperij en moedwillige vervolging van vogels zijn regelmatig aan de kaak gesteld. Vaak zijn positieve vormen van vogelbescherming gepresenteerd, zoals kunstmatige nestgelegenheid voor Huiszwaluwen, Gierzwaluwen en de talloze soorten nestkasten voor vele andere soorten. Daarnaast is regelmatig aandacht besteed aan reisverslagen en aan beschrijvingen van diverse interessante vogelgebieden.

Ook na vijftig jaar is 'het Vogeljaar' nog altijd het enige onafhankelijke tijdschrift over vogels. De uitgave wordt mogelijk gemaakt dankzij de steun van de auteurs en onze trouwe abonnees. Ondanks bescheiden middelen, want er staat geen grote vereniging achter 'het Vogeljaar', nu dus al vijftig jaar lang. De Stichting Het Vogeljaar is een kleine 'non-profit'-organisatie, die er samen met de redactie naar streeft een goed en vooral interessant blad uit te brengen. In het afgelopen jaar hebben wij een aantal veranderingen aan 'het Vogeljaar' aangebracht. Wij hopen dat deze in de smaak van onze lezers vallen en dat zij ons in staat zullen stellen de uitgave van het blad voort te zetten. De redactie streeft ernaar ook in de toekomst 'het Vogeljaar' nog verder te verbeteren. Wij hopen dat onze lezers dat zullen waarderen en ons ook zullen helpen de basis voor 'het Vogeljaar' te versterken. In Nederland zijn zo'n vier miljoen mensen lid van één of andere natuur- of milieuclub. Velen van hen hebben een grote interesse voor vogels. Als al onze abonnees in dit jubileumjaar eens moeite zouden nemen elk één nieuwe abonnee te werven voor 'het Vogeljaar', dan zou dat een heel fraai jubileumgeschenk kunnen worden.

Namens de redactie, Rob Kole